

LEKSIKON SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI

Ksenija Dolinar: Svetovna književnost. Leksikoni Cankarjeve založbe, Ljubljana, Cankarjeva založba 1984, 493 str.

Po dveh odmevnih sorodnih priročnih leksikonih (Literatura, 1977 in Slovenska književnost, 1982) je Cankarjeva založba pod uredništvom Ksenije Dolinar (in s sodelovanjem Vijolice Neubauer) izdala še leksikon Svetovna književnost (1984). Ta sicer nekoliko zapoznala recenzija želi opozoriti na nekatere bistvene razsežnosti priučujočega zadnjega leksikona, prvega tovrstnega dela v slovenskem jeziku, ki zapolnjuje kar grozečo praznino v vedenju o svetovnih literarnih imenih in dejstvih, od res pomembnih do tistih, ki pripadajo t. i. malim literaturam, a je njihova umetniška in estetska vrednost dovolj velik razlog za uvrstitev v spisek »najboljših«. Ta grozeča praznina je postala v zadnjih letih, ko svetovna literatura izginja iz zavesti predvsem srednje šole (s tem pa mi, kot narod, z obzorja evropske kulturne zavesti in kulturnega izročila, ki smo si ga s takimi težavami gradili od Linhartovih in Prešeren-Čopovih časov dalje). Siromašenju vedenja o drugih, predvsem pa o zgodovinskih časih, se je postavil po robu tudi priučujoči leksikon, ki vsebuje okoli 2000 gesel, ki zajemajo »predvsem literarne avtorje v ožjem pomenu besede, se pravi pesnike, pripovednike in dramatike«. Tako urednica Ksenija Dolinar, ki še dodaja: »Izbor izhaja torej iz tistega pomena pojma literatura, kakršen prevladuje v zadnjih sto ali več letih.« Verjetno je imela urednica v mislih tisto znano Goethejevo misel iz leta 1827, v kateri je pesnik napovedal, da prihaja po času nacionalnih še čas svetovne literature, ki v sebi združuje vse najboljše, kar je ustvarilo človeštvo na tem področju od svojih začetkov pa do danes. Svetovna književnost je tako seštevnik znanih imen, ki tvorijo okostje t. i. evropsko-ameriške literature, dodaja pa imena tistih literatur, ki so se, pač glede na zgodovinske okoliščine, pojavljale kasneje in so zastopane z manj imeni, tudi manj znanimi, pa čeprav seveda to nikakor ni merilo te ali drugačne kvalitete ali nekvalitete njihovega pisanja.

Recenziranje tovrstnih del se ponavlja zoži na iskanje napak, pomanjkljivosti ali netočnosti. Takih zadev ne manjka tudi v priučujočem leksikonu,* vendar je verjetno jasno, da bo vsak resen uporabnik leksikona (in njim je v prvi vrsti namenjen!) leksikon primerjal še z drugimi, podobnimi. Tako imenovane razvite literature (angleška, francoska, nemška, tudi češka, poljska) imajo vrsto leksikonov različnih zahtevnostnih stopenj, ne računajoč na posamezne leksikone nacionalnih literatur ali posameznih zvrsti, ki segajo od šolskih priročnikov, kakršne najdemo v znani in cenjeni francoski seriji Que sais-je? založbe Presses universitaires de France pa do študioznega leksikona – ki še izhaja – pod uredništvom Heiza Ludwiga Arnolda Kritisches Lexicon zur fremdsprachigen Gegenwartsliteratur, ki ga zalaga nemška založba tekst + kritik. Vmes je, kot že povedano, cela plejada različnih leksikonov, med katerimi je, vsaj v tem trenutku in po recenzentovi obveščenosti, v vrhu Knaurs Lexicon der Weltliteratur (izšel jeseni 1986 kot tretja, močno predelana izdaja pod uredništvom Dieterja Krywalskega in cele skupine sodelujočih strokovnjakov, ki vsebuje kar okoli pet tisoč gesel (od Slovencev so zastopani Prešeren in Župančič, Kette, Murn in Gradnik kot pesnik in Cankar kot prozaist in dramatik, zanimivo da tudi Prežihov Voranc) in še del s strokovnimi gesli s področja literarne teorije in zgodovine. S tem leksikonom se recenzirani seveda ne more primerjati, vendar pa se zdi, da ni daleč od njega, vsaj po tisti temeljitosti in zgoščenosti, s katero so obdelana posamezna gesla. Dragocen dodatek leksikona Cankarjeve založbe je bibliografija profesorja Stanislava Kosa iz Maribora, ki je zbral podatke o slovenskih prevodih del obravnavanih avtorjev. Ti podatki so na

* Če lahko pripišemo podatek, da je bil Milan Kundera politično angažiran v »času praške pomladi (1980)« tiskarskemu škrtu in je takih tiskarskih škrtov, predvsem pri letnicah, še nekaj, pa manjkajo podatki o slovenskem prevodu novel Ade Negri (izbor prevedel v tridesetih letih (1932) Alojz Gradnik), o prvem prevodu Pravljič Oscarja Wilda (ki ga je pripravil že 1919 v Gorici prav tako pesnik Alojz Gradnik). Povsem napačen je rojstni datum ameriške pisateljice Lilian Hellman, rojene 20. 5. 1905 in ne 20. 6. 1907; rojstni datum armenskega pesnika Hačatura Abovjana (14. 4. 1848) ni zanesljiv, zato bi moral stati ob datumu ustrezen znak (?).

robu, ob glavnih geslih in pomenijo vsekakor izjemno pomemben vir informacij za vse, ki bodo kdajkoli proučevali svetovno literaturo ali posamezne avtorje (dobe, gibanja, šole, smeri). Ker pa se (kljub raznim nevšečnostim objektivne narave) naše prevajalstvo pogumno loteva novih literatur, jezikov in avtorjev, tudi neevropskih in neameriških, bo treba prihodnje izdaje skrbno dopolnjevati s temi podatki. Škoda le, da niso zabeleženi posamezni večji revialni izbori (oz. posamezne daljše novele, povesti, objavljeni v revijah). Tu je namreč skritega veliko dragocenega gradiva, do katerega ni tako lahko priti. Verjetno je to delo, ki presega moči posameznika, vendar bi kazalo nove izdaje le opremiti tudi s temi podatki. V prid tej sugestiji govori tudi resnica, da marsikateri tuji avtor še dolgo časa ne bo doživel knjižne izdaje (če jo bo sploh kdaj?), veliko njegovih del pa je raztresenih po revijah in ga ti prevodi, četudi včasih naključni, nepovezani in ne vedno na najvišji kvalitetni ravni, vseeno dostojno predstavljajo slovenskemu beročemu občinstvu.

Urednica v uvodu poudarja, da je leksikonov izbor pri avtorjih dvajsetega stoletja »nekoliko širši«, kar je razumljivo samo po sebi. Vendar pa je tragično dejstvo, da vedno slabše poznamo starejše literature. Tu ne mislim samo na stare orientalske, marveč tudi na grško in rimsko antiko, še posebej srednji vek, pa tudi renesanso in klasicizem. Vsa ta obdobja – posredno pa seveda tudi stare orientalske literature, še posebej bližnjevzhodne – so formirala evropsko zavest in mišljenje in so sestavni del našega izročila in naše kulture. Zato vedenje o teh avtorjih in njihovih delih ni samo kuriozitet ali prežvekovanje odmrlega znanja, kot bi nas radi prepričali nekateri reformatorji pouka književnosti v srednjih šolah, marveč živo znanje o nas samih in naših koreninah, ne nazadnje tudi o koreninah naše samobitnosti. Vendar je tudi v dvajsetem stoletju leksikon pri nekaterih avantgardnih ali avantgardističnih pojavih in imenih malce preveč previden. Če sta iz dadaističnega kroga izpadla avtorja, kakršna sta Otto Flake ali Fritz Glauser, ki sta res pomembna samo za specialiste, pa bi vsekakor morala biti zabeležena dva druga, tj. Raoul Hausmann in Richard Huelsenbeck, ki s svojim delom vendarle segata prek meja same Dade. Tudi med konkretnimi pesniki ni niti začetnika in Slovencem dobro znanega Eugena Gomringerja (lani je bil z razstavo nemškega konkretnega slikarstva celo v Ljubljani). Vse to bo nujno treba dopolniti v prihodnjih ponatisih, kaj več o pomanjkljivostih tovrstne provenience pa bodo lahko rekli strokovnjaki za posamezne literature. Če ostanemo še za trenutek pri Dadi: preseneča tudi odsotnost Francisa Picabia (mimogrede: nima ga tudi omenjeni Knaurov leksikon), ki vendarle sodi med pomembnejše ustvarjalce dada poezije, čeprav morda bolj poznamo njegovo slikarstvo. S tem pa seveda odpiramo posebno vprašanje prehajanja umetnostnih zvrsti, njihovega zlivanja in stapljanja, kar je prav gotovo eden od zaščitnih znakov umetnosti (s tem pa tudi literature) v dvajsetem stoletju. Vztrajati pri določitih »čiste literature« je v tem primeru nesmiselno.

Nedopustno je, da manjka vrsta sodobnih nemških in avstrijskih pesnikov: Friederike Mayröcker (večkrat prevajana, izbor v Novi avstrijski liriki, 1971), Ernst Jandl (prav tako večkrat prevajan, igrane njegove radijske igre), Herbert Zand; tudi Wolf Biermann, Erich Fried, Jürgen Theobaldy so vsekakor imena, ki Slovencem niso neznana. Ob tem bi se dalo naštet še marsikatero ime sodobne nemške in avstrijske poezije, ki ga v leksikonu ni.

Še eno področje je, kjer bo urednica s svojimi sodelavci morala pri prihodnjih natisih misliti na razširitev. Avtorji, ki so kakorkoli povezani s slovensko literaturo, z mednarodnimi literarnimi zvezami Slovencev, vsekakor zaslužijo, da so uvrščeni v leksikon. Tak avtor je prav gotovo ekspresionist Herwart Walden, ustanovitelj znamenitega Der Sturm in prijatelj Delaka in Černigoja. Vsekakor bi lahko našli še kakšnega avtorja, ki je bil v podobnem razmerju do slovenske literature, a vendar so v leksikonu zastopani (prim. Petra Handkeja).

Namen pričujočih pripomb ni, kot moram še enkrat poudariti, da bi brskale za pomanjkljivostmi. Pripombe se nanašajo na sistemske pomanjkljivosti leksikona, pač skladno z zapisanimi intencijami same urednice, da bodi leksikon zasidran v naš čas. Morda tudi ni preambiciozna misel (ob seveda razumno razširjenem krogu sodelavcev), da bomo v prihodnosti dobili leksikon v dveh delih, za staro literaturo do renesanse in novo po renesansi; morda celo sodobno literaturo dvajsetega stoletja v posebnem zvezku. V času, ko postajajo informacije temelj slehernega (novega) znanja, je seveda smiselno informacije kar se da sistematizirati, urediti, hierarhizirati. Zato leksikoni, kot je tudi pričujoči, dobivajo na veljavi, postajajo pravzaprav nepogrešljiv pripomoček.

Cankarjeva založba s svojimi uredniki orje prvo brazdo. Ta je, posebej še, če orjejo ledino, najtežja. To je splošno znano dejstvo. In prav zato, ker je prva brazda najtežja, ne sme ostati samo pri njej. Dodatna težava je to, da je slovenski trg majhen in stroški priprave takih del (ki niso nikjer majhnili)

niso pokriti s prodajno ceno že tako dragih knjig (omenjeni Knaurov leksikon stane v Nemčiji borih osemnajst mark, v Avstriji 144 šilingov), zato so seveda novi ponatisi smiselni le, če vemo, da bodo kupljeni.

Vse navedene pripombe in vsa postavljena vprašanja pa nikakor ne zmanjšujejo pomena tega temeljnega dela, s katerim Slovenci odpiramo novo okno v svet tuje literature. Z načrtovanim in napovedanim Leksikonom jugoslovanskih pisateljev pa bo taka leksikonska ponudba smiselno zaokrožena; bralec bo imel na voljo tako rekoč vsa temeljna gesla slovenske, jugoslovanske in svetovne literature v kombinaciji z literarnoteoretičnimi in zgodovinskimi pojmi.

Denis Poniž

Pedagoška fakulteta v Mariboru

ETNOLOŠKA MISEL NA SLOVENSKEM

Vilko Novak: Raziskovalci slovenskega življenja, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1986, 368 strani.

Pred nami je eno redkih etnoloških del, ki v loku od protestantske dobe do druge svetovne vojne razisuje zgodovino etnološke vede. Ta doba je seveda mnogo daljša od tiste, v kateri je etnologiji priznan položaj samostojne nacionalne vede. Zanimanje za področje, ki ga ima sodobna slovenska etnologija za svoj predmet, je torej mnogo starejše in ga lahko v določenem smislu izenačimo s pisanjem potopiscev, zgodovinarjev in literatov.

Med osvetlitvami zgodovine slovenske etnologije je doslej edini sistematični pregled še vedno Kotnikova razprava, objavljena v prvem delu Narodopisja Slovencev leta 1944, kajti vsi pozneje objavljeni pregledi so manj izčrpni ali pa splošnejši. Dr. Vilko Novak je bil po vojni prvi, ki je na novo utrl pot sodobnemu zanimanju za zgodovino naše vede kot pomembnega dela celostnega obravnavanja slovenske ljudske kulture. Kot dolga leta edini univerzitetni učitelj se je moral lotiti obravnave vseh temeljnih področij etnološkega raziskovalnega in pedagoškega dela, torej pregleda slovenske ljudske kulture v njenem sestavnem pogledu, s poudarkom razvojnih značilnosti in sprememb, pokrajinskih razločkov, primerjav z drugimi južnoslovanskimi in evropskimi kulturami, s poudarki specifično slovenske, evropske in skupne indoevropske dediščine. Tu nanizanim področjem je posvetil vrsto strokovnih spisov, prežetih s premisleki o metodoloških in metodičnih postopkih etnološkega raziskovanja. Po eni strani pogoj, po drugi pa tudi nasledek takšne naravnosti je tudi preučevanje zgodovine vede. Pisec svoje delo uvodoma pospremi z naslednjim mnenjem: »Za zgodovino stroke sem že kot slavist imel živo zanimanje, ker se mi je dozdevalo samoumevno, da je potrebno čim bolj poznati življenje in delo tistih, ki so nam stroko ustvarili in ker nam spisi o njih (npr. Murkov o V. Oblaku, Murkovi Spomini, Jagičevi Spomeni moga života in vse novejšje biografije in razprave o delu) razkrivajo tudi vprašanja, ki so jih v svoji znanosti načenjali, obravnavali ali puščali odprta« (str. 3).

Pričujoče Novakovo delo si ne lasti ambicij po popolni zgodovini stroke, čeprav je ob današnjem stanju raziskav vredno takšne označitve. Knjiga Raziskovalci slovenskega življenja je zbornik prispevkov o posamičnih raziskovalcih in posamičnih obdobjih razvoja etnološke misli na Slovenskem. Dr. Novak se je z nekaterimi raziskovalci ukvarjal podrobneje in spoznanja o njihovem delu že objavil v strokovnem tisku v preteklih letih (npr. študije o Linhartu, Hacquetu, Košiču, Pavlu, Vurniku, F. Bašu), drugi spisi so nastali priložnostno, nekateri pa so bili napisani povsem na novo. Prav tako so bila za to izdajo znova sintetizirana vezna poglavja o razsvetljenstvu, romantiki, etnologiji in prvi polovici 19. stoletja, posebej še o sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja, prvem dvajsetletju našega stoletja in časa do začetka vojne.